

Kommersialiseringen av skiskyting

Dag Vidar Hanstad

Norges idrettshøgskole, Oslo¹

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org (ISSN 1652–7224) 2005-12-14

Copyright © Dag Vidar Hanstad 2005. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Selv om kampen om oppmerksomhet på sportsfeltet er knallhard, går det an å presse seg frem for en nykommer. Skiskyting har klart det – takket være strategisk jobbing der mange aktører har trukket sammen.

Skiskyting er slett ingen ny idrett. De norske og svenske grensepatroljene konkurrerte mot hverandre allerede i 1767, mens etableringen av Trysil Rifle- og Skiklubb i 1861 regnes som den første i verden. Skiskyting er med andre ord en særdeles tradisjonsrik idrett, men som kommersielt fenomen er den ny. Svært mye har skjedd det siste tiåret, og det er flere elementer som har spilt inn. Fra et norsk ståsted skal vi nå se på betydningen av blant annet et attraktivt konkurranseprogram og dyktige utøvere for å øke interessen hos publikum og medier – noe som igjen gir store inntekter tilbake til idretten.

Konkurranseprogrammet

Det er mange idrettsutøvere som gjør store prestasjoner, nærmest uten å bli lagt merke til. Enten driver de idretter som ikke egner seg for fjernsynsmediet, eller så avvikles det svært få konkurranser i løpet av sesongen. For å holde oss til norske forhold, er det slik for eksempel i padling og roing, der Eirik Verås Larsen og Olaf Tufte er best i verden². Men oppslag i aviser og direktesendinger på fjernsyn får de bare noen få ganger i året.

Noe ganske annet er det med skiskytterne. Gjennom nesten hele vinteren er de å se på NRK fra onsdag til søndag. Seertallene tyder på at folk lar seg rive med. Det skyldes selvsagt at løperne våre gjør det så bra, men den fascinerende konkurranseformen betyr også svært mye.

Da skiskyting kom på OL-programmet i 1960, var det én eneste øvelse som ble avviklet; 20 kilometer for menn. Publikum så løperen da han gikk ut fra start, mens han var inne til

1 Dag Vidar Hanstad <dag.vidar.hanstad@nih.no> har skrevet boken *FULLT HUS – eventyret norsk skiskyting* (se www.akilles.no). Denne boken brukes som kilde til denne artikkelen. Hanstads PhD-arbeid knyttes ikke til skiskyting, men det internasjonale antidopingarbeidet.

2 Olympiske mestere i Athen 2004

skyting, og da han gikk i mål. Om han traff eller bommet på blinken, fikk ikke vite før konkurranser var ferdig. Etter dagens forhold var det med andre ord en lite publikumsvennlig idrett.

Mye forandret seg da stafett kom på programmet. Den ble forsøkt under VM i Elverum 1965, og ble offisiell VM-øvelse året etter. Skiskytterne skjøt på ballonger, noe som gjorde at både de og publikum umiddelbart visste om blinken ble truffet eller ikke. Bom ga strafferunde – som i dag.

Det var stafetten man hadde i tankene da nye øvelser ble utviklet på 1990-tallet. Jaktstarten og fellesstarten gir massevis av dueller, stor uforutsigbarhet og store svingninger i løpet av en distanse. Den som leder før siste skyting, kan havne langt nede på resultatlisten.

Skiskytternes jaktstart var en norsk oppfinnelse. Ikke slik å forstå at denne konkurranseformen var ny i 1994, for øvelsen var kjent fra langrenn, mens skiskytterne hadde hatt en variant der resultatet fra sprinten dannet utgangspunkt for startrekkefølgen på en ny sprint dagen etter.

Like fullt regnes Kjetil G. Espeland som opphavsmann for jaktstarten slik den praktiseres i dag. Han ble valgt inn i det norske skiskytterstyret våren 1992, og et drøyt år senere fremmet han forslaget på et styremøte. Da hadde Espeland tenkt og tegnet hjemme på kjøkkenbordet. Hans jaktstart var helt lik den vi har i dag, bortsett fra at det ble skutt annenhver gang i liggende og stående. I dag skytes det først to liggende serier, og så to stående.

Etter presentasjonen og debatten som fulgte i det norske styret, slo generalsekretær Anders Besseberg fast at man skulle gå for den modellen Espeland foreslo. Besseberg var også president i det nyetablerte internasjonale skiskytterforbundet (IBU)³, noe som forklarer at Norge i aller høyeste grad har sittet i førersetet når det gjelder utviklingen i internasjonal skiskyting. For jaktstarten ble ikke bare en norsk greie. Etter den første testen i et nasjonalt renn våren 1994, der alle involverte stilte seg positive, var jaktstarten på programmet allerede i november den påfølgende sesongen under et norgescuprenn med internasjonal deltakelse på Lillehammer.

Skiskyting hadde ingen sterk posisjon i norske medier på denne tiden, noe som skyldes flausen for skiskytterne i OL i 1994. Nyskapningen ble derfor nærmest oversett. Utgaven av avisen Nordlys 28. november er et unntak. Her ble jaktstarten omtalt som en ny og spennende konkurranseform, «nærmest en sprint på 13 kilometer», som det het. Avisen kunne fortelle at formannen i den internasjonale regelkomiteen var til stede, og at han var svært begeistret.

To sesonger senere var jaktstarten inkludert i verdenscupen, med premiere på Lillehammer, mens de første verdensmesterne, Magdalena Forsberg og Viktor Majgurov, ble kåret i Osrbli i 1997.

Urettferdig?

Jaktstarten er fascinerende og spennende, men er den rettferdig? Strider det ikke mot idrettens idé at en løper skal få et forsprang på de andre – for eksempel når det handler om en olympisk gullmedalje, slik som i Salt Lake City 2002? Der vant Ole Einar Bjørndalen

³ IBU ble stiftet i 1993 da skiskyting trakk seg ut av det internasjonale forbundet for moderne femkamp og skiskyting. Besseberg har vært forbundets eneste president.

sprinten og fikk en fortjent gullmedalje for det. Som ekstra bonus startet han 29 sekunder før Sven Fischer og nesten minuttet før østerrikeren Wolfgang Perner, som tok bronse på sprinten. Kall det gjerne en grov tjuvstart.

Tenk deg at en 800-meterløper skulle få starte 50 meter foran konkurrentene, eller at en skihopper fikk lov til å ta mer fart enn de andre. Det ville aldri ha blitt akseptert. Men i skiskyting er det helt greit, slik det også var i langrenn frem til OL i Salt Lake City. Etterpå har man slått sammen de to øvelsene i noe som nå misvisende kalles «dobbel jaktstart» (offisielt: skiathlon) der løperne starter likt, går 7,5 eller 15 kilometer i klassisk stil, for så å foreta et pitstop med skifte av ski, før de avslutter med fristil.

Et argument for å beholde skiskytnernes ordning med medaljer både på sprint og den påfølgende jaktstarten, er at det skjer mye i løpet av de 12,5 kilometerne. Med fire skytinger endres ofte plasseringene under løpet. På den nevnte jaktstarten i Salt Lake City falt Perner ned til 9.-plass, mens Fischer ble nummer 12. Men Ole Einar var like suveren. I VM har vinneren av sprinten tatt gullet på jaktstarten bare tre ganger siden innføringen i 1997. På kvinnesiden skulle det gå sju år før Liv Grete Skjelbreid Poirée klarte det som den første. Året etter var det Uschi Disl's tur til å ta to gull på to dager.

Det viser at løperen som starter først, med mange halsende etter seg, har et ekstra psykisk press. Men uansett kommer man ikke bort fra at han eller hun har et forsprang. Løsningen kan være at man ikke deler ut medaljer for sprinten, som er første del av jaktstarten.

Fellesstarten er mer rettferdig, der starter alle samtidig, og nesten 30 løpere kommer likt inn til første skyting. Det var først og fremst stafetten Anders Besseberg ønsket å finne en slektning til da han kom med ideen. Han likte alle duellene, og ikke minst de høye seertallene. Ingen andre øvelser var så populære som stafetten, noe som riktignok hadde en sammenheng med at den nesten alltid ble avviklet på søndager – den beste dagen for TV-sport.

Bessebergs fellesstart ble vurdert i flere varianter, og de ansvarlige for fjernsynsoverføringene ble trukket inn i arbeidet, slik de også var blitt i utformingen av jaktstarten. Ikke bare de, forresten, prosessen er beskrivende for mye av det som skjer i skiskyting. Stikkordet er involvering, og dermed medansvar. Besseberg snakket med mange, blant annet løperne, TV-kommentatorer, sponsorer og journalister. Noe av det som ble diskutert, var hvilket kaos som kunne oppstå på standplass med så mange løpere. Noen mente at det var urettferdig at bare de 30 beste skulle få være med. Det kunne skade utbredelsen av sporten, siden løpere fra de svake nasjonene ikke fikk gå. Det kom videre forslag om å fjerne strafferundene, slik at løperne ble tatt ut av konkurransen hvis de ikke fikk ned alle fem blinkene på åtte forsøk.

Besseberg lyttet til innspillene og brukte dem i den endelige utformingen. Generalprøven skjedde i Holmenkollen i desember 1996. De som ikke kom med på jaktstarten, fikk tilbud om å gå den uoffisielle fellesstarten. Alt ble tatt opp på fjernsyn, men ikke vist for seerne. Materialet ble imidlertid gjennomgått og analysert før det første offisielle rennet i Novosibirsk i mars 1997.

Dette rennet inngikk ikke i verdenscupen. Premierer i verdenscupen fant sted i Ruhpolding på nyåret 1999. Senere på året ble Olena Zubrilova og Sven Fischer de første verdensmesterne.

I Torino 2006 er fellesstarten for første gang OL-øvelse. Dermed har skiskyting økt fra én konkurranse i Squaw Valley i 1960 (20-kilometeren for menn) til ti (fem for kvinner og menn) 46 år senere.

Utvikles videre

Utviklingen fortsetter, selv om dagens fem øvelser for hvert kjønn fungerer bra. I sesongen 2004/05 ble det utdelt VM-medaljer i mix-stafett, ikke under mesterskapet i Hochfilzen, men i verdenscupavslutningen i Khanty-Mansijsk. To kvinner og to menn utgjorde hvert lag, og det ble dobbelt russisk på toppen.

Mix-stafetten var prøvd tre ganger under showrennet innendørs på hjemmebanen til fotballaget Schalke 04 i Gelsenkirchen. Nyskapningen hadde virkelig slått an hos både løpere og publikum. I romjulen 2004 hadde over 50 000 tilskuere møtt frem for å se de tolv parrene som konkurrerte i den 1150 meter lange traseen, som var fylt med 7500 kubikkmeter snø. Med 12 runder på én kilometer ble det en intens og spennende affære, som parene Liv Kjersti Eikeland og Ole Einar Bjørndalen vant.

Bjørndalen, som har opplevd et og annet, syntes det var en stor opplevelse. Han hadde aldri opplevd et slik trøkk. Overfor Dagbladet sa han at det var som å gå under en stor konsert.

En annen nykommer er supersprinten, som man har besluttet å holde utenfor programmet i VM, OL og verdenscupen, i alle fall foreløpig. Den kan tidligst komme inn etter 2006. Besseberg og hans folk har ikke hastverk. Det har de ansvarlige i skiskyting aldri hatt. De vet at dagens program fungerer bra, og vil ta seg svært god tid hvis det blir aktuelt å gjøre endringer. Det eneste presidenten er klar på, er at VM-programmet ikke skal økes til mer enn fem øvelser.

Ikke alle forsøk har slått an. I 1989 ble lagkonkurransen inkludert i VM-programmet. Det var en kopi av forsvarets patruljeløp, som også var blitt forsøkt som prøvegrein i de olympiske mellomkrigslekene. Det var tyskeren Peter Bayer som tok initiativet. I tillegg til å stille med skiskyting var han oberstløytnant i det tyske forsvaret. Frem til 1990-årene hadde denne idretten sterke bindinger til forsvaret, også i form av finansiell støtte for de ulike landslagene. Lagkonkurransen kan regnes som et alibi for å sikre bidrag.

Men den fenget ikke særlig. Problemet med lagkonkurransen var at den ble konstruert ved skrivebordet, uten å bli prøvd ut tilstrekkelig før introduksjonen som VM-øvelse. At tre løpere skulle stå og vente mens den fjerde skjøt, ble oppfattet som sært. Utøverne likte den rett og slett ikke. Aftenposten hadde denne overskriften da det første løpet skulle gå 9. februar 1989: «Et skiskytter-VM ingen slåss for.»

Et norsk eventyr

Fra norsk side har man hatt klaff på den måten at attraktive konkurranser har kommet samtidig med stor sportslig utvikling. Etter gode perioder med olympiske gullvinnere i 1968, 1972 og 1984 var norsk skiskyting inne i en tung periode i begynnelsen på 1990-tallet. Mens det såkalt norske idrettseventyret skjøt fart i vinterlekene 1992 og 1994, slet skiskytterne voldsomt. Under OL på hjemmebane i 1994 ble det ikke en eneste medalje mens de øvrige idrettene totalt samlet 26.

Det var bare én trøst: Det kunne ikke bli dårligere. Slik må lederne i Skiskytterforbundet ha tenkt da de våren 1994 satte seg ned for å legge planer. Dessuten visste de at en ny generasjon løpere var på vei. Ole Einar Bjørndalen og Halvard Hanevold hadde vært med

på Lillehammer, og Frode Andresen var like lovende. På kvinnesiden var det blant annet et søskenpar fra Hålandsdalen i Hordaland som begynte å markere seg. Den yngste av dem, Liv Grete Skjelbreid, gikk svært så bra på ski.

Disse, sammen med trenere, støtteapparat og forbundsledelsen, har skapt resultater de knapt torde å håpe på. Både kvinner og menn har satt sitt sterke preg på olympiske leker, verdensmesterskap og verdenscup. Øverst rager Ole Einar Bjørndalens fire OL-gull i Salt Lake City i 2002, men Liv Grete Skjelbreid Poirée følger rett bak, med like mange triumfer i Oberhof-VM to år senere. Dette er to av norsk idretts aller største profiler, og de har bidratt til å gjøre skiskyting til en vinner i det tøffe medie- og sponsormarkedet.

Mediene våkner

Det skulle ta noen år fra skiskytterne begynte å prestere før avisene virkelig fikk øynene opp for dem. Jo da, mesterskapene ble dekket, men verdenscupen ble bare sporadisk oppsøkt av journalister fra de største avisene. Her gikk imidlertid norsk fjernsyn foran. NRK satset tidlig på skiskyting, noe som ga stor profilering og bidro til at det norske folk virkelig fikk øynene opp for denne idretten.

Ikke bare var konkurranseformen spennende, men TV-produksjonen holdt relativt tidlig høyt nivå. Det internasjonale skiskytterforbundet (IBU) gjorde noen valg som har vist seg å være kloke. Man knyttet til seg faste produsenter som virkelig kunne skiskyting og var med på hver eneste fjernsynssending, uavhengig av hvilket land den ble produsert i. Denne ordningen er videreført, slik at det ikke kommer inn tilfeldige produsenter som ikke har vært borti sporten før.

Videre har det vært viktig at hvert eneste verdenscuprenn sendes på de samme kanalene, uavhengig av hvor konkurransen finner sted. Her har spesielt langrenn stått som en kontrast. Der sitter det enkelte nasjonale forbund på rettighetene for verdenscupen, noe som gjør at sendingene havner på ulike kanaler gjennom vinteren. Det vil være en overdrivelse å hevde at TV3 i Norge klarer å samle det norske folk når den kommersielle kanalen sender verdenscuprenn fra Østerrike.

Mest populær

Medieprofileringen har påvirket interessen. Ingen andre idretter kan måle seg med skiskyting når nordmenn blir spurt hva de er mest interessert i. Flere meningsmålingsinstitutter har spurt et representativt utvalg av det norske folk hva de ønsker å følge med på – uavhengig av om det er på fjernsyn, i radio, på Internett eller i aviser. En av aktørene i markedet er MMI Sponsoring, som har drevet med slike målinger i flere år. På en skala fra én til seks er folk bedt om å angi hvor stor interesse de har for ulike idretter. Her har skiskyting hatt en svært positiv utvikling. Da målingene startet i 1999, var skiskyting den sjettede mest populære idretten, mens den fra 2002 har scoret høyest av samtlige. Ski og fotball følger etter.

I tillegg til å vurdere interessen for hver idrett på en skala fra én til seks, har MMI bedt folk om å oppgi hvilke tre idretter de er mest interessert i. Her svarte 45 prosent skiskyting

i 2004, en stigning på fem prosent fra året før. Bakgrunnstallene viser at interessen for skiskyting øker med stigende alder. Dette er muligens overraskende, ettersom øvelsesutvalget er «popularisert» de senere årene. Der skiskyting scorer desidert høyest (67 prosent), er i aldersgruppen over 60 år. I motsatt ende av skalaen er de mellom 15 og 24 år, der bare 17 prosent oppgir skiskyting.

Det er forskjell mellom kjønnene. Av kvinnene oppga 52 prosent skiskyting og 27 prosent fotball som mest interessant. Blant mannfolkene ble fotball oppgitt av nøyaktig halvparten, mens 38 prosent holdt på skiskyting.

Økonomien i skiskyting

Her kan man se både på nasjonale og internasjonale forhold. For å ta Norge først, er idretten blitt en mye større butikk. I et forbund med sterk prioritering av toppidretten har først og fremst sponsormidlene gått i været. Forbundet (NSSF) har hatt samme hovedsponsor siden slutten av 1980-tallet. Helt frem til 2000 sto selskapet nesten alene for de kommersielle inntektene. I 1997 kom for eksempel bare 300 000 kroner av den totale sponsorpotten på 2,3 millioner kroner fra andre enn Vital. At andre sponsorer har bidratt med en større andel utover på 2000-tallet, skyldes ikke bare at skiskytterne er blitt mer attraktive, men også at avtalen med Vital har endret seg. Mens eksklusiviteten tidligere nærmest var total, slippes nå andre selskaper til – blant annet på geværet. Like fullt er Vital den desidert største sponsoren med rundt 12 millioner kroner årlig i perioden frem til 2010. Totalt er NSSFs sponsorbudsjett på cirka 17 millioner det neste året.

Når vi kommer til vinterlekene i Vancouver 2010, har samarbeidet mellom forbundet og Vital vart i 22 år. For skiskytterne har avtalen gitt forutsigbarhet og trygghet i arbeidet, mens Vital har brukt samarbeidet til merkevarebygging. I mange år gikk skiskytterne med drakter som var tilpasset Vitals farver, og selv i OL (der reklame er forbudt) ble skidressene til skiskytterne assosiert med Vital. Profilmålinger foretatt av meningsmålingsinstituttet MMI viser at Vital får igjen mer enn dobbelt av hva firma til nå har betalt for avtalen.

Men logo-eksponering alene gir ikke noe svar om Vital selger flere forsikringer til det norske folk. Til å finne svar på det, er det foretatt en rekke målinger som viser at folk flest har et positivt inntrykk av at Vital sponser skiskyting, mens de oppfatter skiskytterne troverdige, sporty og hjelpsomme - i tråd med verdier også Vital ønsker å stå for. I en annen måling, fortatt av TNS Gallup våren 2005, svarte 26 prosent at de mente sponsingen av skiskytterne i ganske eller svært stor grad fører til at folket velger Vital fremfor konkurrentene. Da kan man virkelig begynne å snakke om at sponsing har effekt.

Mangedobling

Internasjonalt har utviklingen vært ekstrem. I dag er det sponsorinntekter og salg av fjernsynsrettigheter som finansierer Det internasjonale skiskytterforbundet (IBU). Så sent som i 1996/97 utgjorde summen av disse inntektene bare rundt fem millioner kroner, mens man i sesongen 2004/05 kunne notere drøyt 36 millioner kroner. Det var først i 1998/99 at IBUs fjernsynsinntekter ble større enn sponsorinntektene. I den gjeldende avtalen med Den euro-

peiske kringkastingsunion (EBU) tar IBU inn 3,2 millioner euro (snaut 25 millioner norske kroner) årlig, et beløp som gjør et betydelig hopp til drøyt 60 millioner kroner hvert år i perioden 2006–2010.

60 millioner kroner er mye penger, men for å se det hele i perspektiv kan det likevel være grunn til å sammenligne med fotballen igjen. TV 2 og Telenor inngikk sist sommer en avtale om de norske fotballrettighetene på 300 millioner kroner hvert eneste år! I tillegg kommer minst 20 millioner til Norges Fotballforbund for utenlandsrettighetene.

Like fullt blir det gode inntekter for IBU, noe som innebærer større overføringer til de nasjonale forbundene. Forventningene er temmelig store, blant annet på norsk side. Man regner med et nytt hopp etter at tilskuddet fra IBU er doblet til 1,35 millioner kroner i den siste femårsperioden. Disse pengene er fordelt med ca. 400 000 kroner i nasjonscupen i verdenscupen, like mye er overført i form av deltakertilskudd for verdenscupen, mens rundt regnet 500 000 kroner er NSSF andel av IBUs TV-bonus.

Løperne får sitt

Bedre økonomiske tider gir også økte inntekter for løperne. Det er stor variasjon i hvilke økonomiske modeller som praktiseres i internasjonal skiskyting. I svært mange land er løperne ansatt i det militære, noe som gir sikkerhet både mens de er aktive, og etter at karrieren er over. I Norge er ikke løperne ansatt, men har et slags grunnbeløp fra forbundet som gjør det mulig å klare seg. Dette beløpet var på 100 000 kroner frem til våren 2001. Da ble det hevet til 125 000 kroner. I tillegg fikk løperne anledning til å selge ett sponsormerke. Året etter gikk grunnbeløpet ned igjen til 100 000, men da fikk løperne anledning til å selge to merker. Forbundet henter ingen provisjon av disse individuelle sponsoravtalene, men skal godkjenne og signere dem.

Det var Ole Einar Bjørndalen og Halvard Hanevold som tok initiativ til denne ordningen. De følte det var urettferdig at geværprodusenten Anschütz skulle få profilere seg gjennom en godt synlig logo rett ved siktet. Den får istedet selge selv.

– Vi skulle gjerne hatt mer å selge. I Tyskland, for eksempel, kan hver løper selge tre reklamemerker på drakten. Hadde jeg vært derfra og oppnådd de samme resultatene, ville inntektene blitt betydelig større, forteller Ole Einar Bjørndalen.

Han ser likevel fordelene ved det norske systemet, der skiskytterne ikke tilhører det offentlige. At forbundet må bruke en del midler på rekruttering, gjerne sponsorpenger som de beste trekker inn, er en slags tilbakebetaling han aksepterer.

Skal de gjøre penger på idretten, må løperne prestere. De beste er i posisjon til å inngå gode private avtaler, mens andre sliter med å selge de private merkene. For de beste er det likevel seierspengene som gir mest i potten. Siden IBU innførte pengepremier for ti år siden, har utviklingen vært enorm. Forrige sesong ble det utbetalt totalt 2,07 millioner euro, eller ca. 17 millioner kroner.

Da det ble innført pengepremier i verdenscupen i 1995/96, ga individuell seier i enkeltrenn 1500 tyske mark, eller 6000 norske kroner. En stafettseier ga hver løper 2000 kroner. Etter to år ble seierspremiene doblet, og samtidig ble det innført en bonus for sammenlagtseier på 15 000 tyske mark (60 000 norske kroner). Slik har utviklingen fortsatt. Forrige sesong ga en førsteplass 9000 euro, eller nærmere 75 000 kroner, mens sammenlagtsei-

eren ga 20 000 euro. Hver løper som var med på å vinne en stafett, fikk 3000 euro. Av alle disse beløpene ble det betalt skatt til det landet der konkurransen foregikk.

Enkeltarrangører eller grupperinger kan gå inn med ekstrapremier. Forrige sesong opererte blant annet Ruhpolding med en seiersbonus på 7500 euro og en såkalt «Jackpot Ruhpolding» på 10 000 euro. Anterselva hadde en seiersbonus på 5000 euro.

Utviklingen er formidabel, men det er en viss uenighet om 75 000 kroner for å vinne et renn i verdenscupen er bra eller ikke. I andre idretter er summene betydelig høyere, uten at det forteller hele sannheten. Man må blant annet se på antall renn der løperne har mulighet til å tjene penger. Skiskyting har hele 27 individuelle konkurranser i løpet av en sesong, og her er det stort sett slik at alle går nesten samtlige renn. For sine individuelle verdenscuprenn og sammenlagtseieren tok Ole Einar Bjørndalen inn 151 500 euro (1,29 million kroner) brutto i sesongen 2004/05, til tross for at han sto over sju renn på grunn av langrenns-satsingen.

IBU mener at man har lagt seg på et akseptabelt nivå. I hvert enkelt renn individuelt er det de åtte beste som får pengepremier, mens løperne på de seks beste stafettlagene premieres. I verdenscupen sammenlagt er det pengepremier til de ti beste. Anders Besseberg innser at man må justere satsene etter at den nye fjernsynsavtalen med EBU ble inngått sommeren 2005. Ifølge løperne holder det ikke med en justering. De går inn for at premiepengene doubles i løpet av den neste fireårsperioden. Innen OL i Vancouver i 2010 mener de at en enkeltseier i verdenscupen bør gi rundt 150 000 norske kroner, som følge av at skiskyting er profilert så bra de senere årene. Løperne har drevet god PR for sporten sin.

Her vil ikke IBU bli motpart, men løpernes egne forbund. Det er de som bestemmer premiesatsene på kongressen. Røster vil hevde at de aktive har fått en forholdsvis stor del av kaka, og at det nå må pløyes mer penger inn i de nasjonale forbundene for å skape mer utvikling rundt om i verden.

Fortsetter utviklingen?

Spørsmålet er så om alle piler vil fortsette å peke oppover? IBU-president Anders Besseberg mener at det er smartest å regne med en utflating. Utviklingen de siste årene har vært så voldsom at den må stoppe opp på et eller annet nivå. Han og forbundet har noen utfordringer. En av dem er at markedet kan overføres med skiskyting. Med stadig flere verdenscupkonkurranser, som strekkes over flere dager på hvert sted, kan det være en fare for at markedet blir mettet. Andre idretter har møtt den skjebnen. Tennis ble vist nærmest døgnet rundt på en del kanaler for tjue år siden. Med kamper som kunne vare i flere timer, var det etter hvert bare de spesielt interesserte som gadd å se på. Tennissportens popularitet sank som en stein.

For skiskyting ser man ingen tilsvarende faresignaler ennå. En grunn kan være at hver konkurranse på langt nær varer like lenge, og dessuten skjer det noe hele tiden. Dessuten har man en situasjon der de beste skiskytterne er med på nesten alle renn. Verdenscup har stor prestisje, og man har så langt unngått at de gir uttrykk for at "VM er det eneste som betyr noe". Slike uttalelser, som vi blant annet hører i langrennsleiren fra tid til annen, ødelegger mye.

Det vil også ha betydning for interessen fremover at skiskyting er tilgjengelig for flest mulig seere. Da Den Europeiske Kringkastingsunion (EBU) sikret seg avtalen med skiskytingerne for om lag en kvart milliard kroner i sommer, var det flere aktører inne i bildet. IBU-president Anders Besseberg og hans folk vurderte lenge å gå i seriøse forhandlinger med betalingskanaler. Det ville ha gitt enda mer penger. I bunnen lå en tro på at skiskyting har bygd seg opp en såpass solid plattform at TV-seerne hadde blitt med over til andre kanaler. Det er ikke ekspertisen like sikker på. Førsteamanuensis Harry Arne Solberg ved Trondheim økonomiske høgskole (avdeling av HiST) har jobbet mer med fjernsynsrettigheter enn noen andre her i landet. Han mener at det er uproblematisk for fotballen å havne på betalingskanaler, men han er usikker når det gjelder skiskyting, til tross for at denne idretten scorer høyest på popularitetsbarometrene.

Solberg gjennomførte høsten 2004 en undersøkelse der 1000 nordmenn ble spurt om hvilke idretter de var interessert i. Responsen avdekket samme svar som flere andre målinger, med skiskyting på topp. Blant dem som oppga at de var svært interessert, var 27 prosent villig til å betale for å se idretten på fjernsyn, mens 40 prosent av de mest interesserte i fotball oppga at de kunne tenke se å betale. Blant de mest fotballinteresserte mennene var 47 prosent villig til å betale for å se på fjernsyn. Skiskyting skal med andre ord være for-siktig med å overvurdere betalingsvilligheten.

Nå er ikke dette noen aktuell problemstilling på lenge ennå, ettersom skiskyting sendes på allmennkringkasting frem til 2010. Dessuten var det ikke bare pengene som hadde betydning under sommerens forhandlinger. Viktigere var det å øke seertallene videre. Potensialet er stort, spesielt i Øst-Europa.

Gir topp bredde?

Skiskyting er blitt god underholdning. I noen land, som for eksempel Tyskland og Norge, er de beste utøverne store stjerner. Innebærer dette at barn og unge lar seg lokke til idretten av disse forbildene? Satsingen på toppidrett blir ofte begrunnet med at den gir stor bredde. Noen hevder at det er en myte uten rot i virkeligheten. Ved å se på hva som har skjedd i Norge de siste årene, kan man derimot hevde at det like mye er en myte at topp *ikke* skaper bredde. Men topp er alene ikke tilstrekkelig.

For å ta faktaene først: Skiskytterforbundet har knyttet til seg stadig flere unge utøvere i årene etter at medaljene begynte å renne inn. Siden 1994 har antallet lisensierte skiskyttere økt fra 800 til omtrent det dobbelte. Skal Ole Einar Bjørndalen og Liv Grete Skjelbreid Poirée ha æren for det, eller har andre elementer vel så stor betydning – for eksempel nye øvelser, mye tid på fjernsyn og bevisste valg fra forbundets side?

Til en stor del handler det om å tilrettelegge for ungene. Skiskyting er en komplisert idrett med store krav knyttet til sikkerhetsaspektet. Man er derfor avhengig av godt fungerende klubber som stiller trenere og ledere til disposisjon. Her har Norges Skiskytterforbund gått inn aktivt de senere årene, blant annet ved at forbundet har engasjert 16 kretsutviklere. De har ansvar for å hjelpe eksisterende klubber og legge til rette for nye. Viktig her er skoloring av nye trenere. Målet er å ha et instruktørkorps i hver krets.

– Vi har kjørt kurs i alle år, men vi må vedgå at denne virksomheten var temmelig halvhjertet. Det ble gjerne lagt opp slik at forbundstrenerne kjørte gjennom et kurs på vårpar-

ten. Nå er det organisert på en helt annen måte, og spesielt kretsutviklerne gjør en viktig jobb, sier forbundets fag- og utviklingssjef, Roar Nilsen, som legger til at mottoet for kursene er at de skal være enkle å gjennomføre rent praktisk. Derfor er laveste nivå, T1, et tilbud til foreldre som likevel følger datteren eller sønnen på skiskytterkolene som er blitt så populære.

Med flere lisenser, flere trenere og flere (godt fungerende) klubber vokser deltakelsen i renn. Kvalfoss-sprinten for skiskyttere i alderen 12–15 år ble avviklet i Holmenkollen for første gang i 1996. Den gangen var det 130 som deltok, mens 550 møtte opp i 2005. Tilsvarende eksempler er det nesten over hele linjen. I Ål i Hallingdal ble det i 1988 dratt i gang et renn som fikk navnet Liatoppsprinten. 48 skiskyttere meldte seg, noe arrangøren mente var «grådig mye», for å bruke ordene til Tore Bøygard. Sist vinter tok Ål Skiskytterlag imot 744 løpere. Da måtte klubben kutte ut seniorennes mosjonistklasse, mens de aller yngste (8–9 år) fikk være med for siste gang. Rennet kan ganske enkelt ikke fortsette å vokse.

Når Bøygard, som også er med i forbundsstyret, der han nettopp har rekruttering og breddeidrett som ansvarsområde, blir spurt om grunnen til den voldsomme økningen, nevner han god organisering, de sosiale rammene og at dette legges opp som sesongavslutning for mange klubber. Og så registrerer han hvert eneste år hvor mye det betyr å ha med toppløperne. Ikke bare inspirerer de gjennom prestasjonene som vises på fjernsyn, men også ved at de møter opp på selve rennet. Hvem som kommer, blir aldri annonsert på forhånd, men en eller flere av eliteløperne stiller. I 2005 var det Liv Grete og Raphaël Poirée. Selve konkurransen tok nok ikke like mye på kreftene som jobben de hadde etterpå, som autografskrivere og bildemotiver. I løpet av noen timer fikk de inspirert noen hundre barn og unge til å satse enda mer på skiskyting. Dette er en jobb Liv Grete liker.

– Jeg synes det er fascinerende. Når jeg deltar på tiltak som dette, er jeg spesielt opptatt av juniorene. De befinner seg i en vanskelig alder og vet ikke alltid hva de vil. Mitt budskap til dem er at det aldri er bortkastet å drive idrett, selv om det ikke ender med plass på seierspallen eller på landslaget. Man lærer mye om både seg selv og andre, sier Liv Grete Skjelbreid Poirée. Som ung skiskytter ble hun selv inspirert av å møte stjerner. Både Odd Lirhus og Eirik Kvalfoss kjente faren hennes, Knut, og de var ofte var innom garden i Hålandsdalen.

I Liatoppsprinten er det aldersgruppen 11 til 13 år som øker mest. Denne tendensen forflytter seg så til hovedlandsrennet og junior-NM.

Skiskytterforbundet og klubbene kunne ha fått med flere utøvere på et tidligere tidspunkt. Det ligger en viss strategi bak at dette ikke er blitt gjort. Man har følt at unger som prøver seg, skal oppleve mestring og glede. Det vil si at de må følges opp, og da er det ikke mulig å ta imot så mange om gangen.

– Det er stor forskjell på å aktivisere ti unger i skiskyting og ti i for eksempel fotball. Vi har våpenhåndtering, sikkerhetsaspektet og tilpasning av våpen til hver enkelt. Mange av klubbene våre har derfor vært svært forsiktede med å rekruttere nye medlemmer. Det viktigste er at vi greier å ta oss av hver enkelt, sier generalsekretær Alf Koksvik.

Det innebærer for eksempel at forbundet anbefaler bare seks utøvere for hver trener. I tillegg skal det være en voksen vakt til stede for hver tredje nybegynner på standplass.

Når det gjelder anlegg, har det vært en økning fra 117 i 1995 til 131 i 2005. Det er ett nasjonalanlegg (Holmenkollen), 16 fylkesanlegg mens de øvrige er kommunale anlegg.

Ifølge forbundet har ikke kapasiteten vært noe problem, til tross for stor tilgang av nye medlemmer. Unntaket er Oslo-området, der man nå jakter på nye steder der man kan etablere arenaer.

Skiskyting er en idrett som medfører kostnader i form av gevær og ammunisjon. For at barn og unge (eller rettene sagt foreldrene) skal slippe å ta slike investeringer før de vet om dette er «deres idrett», er det innført ordninger der mange av klubbene låner ut utstyr. Dette utstyret er blitt finansiert på flere måter. Gjennom spillemidlene er det en egen post til utstyr, og her har forbundet fått 400 000 kroner årlig i 2004 og 2005. Nyetablerte klubber er til en viss grad prioritert, men tilskuddet er gitt på den måten at klubbene får dekket en tredel av innkjøpsprisen på våpen, våpenskap, våpenfuttal, skytematter og skivekikkert.

Ole Einar Bjørndalen har også bidratt gjennom Ole Einar Fondet. Under verdenscupen i 2004 auksjonerte han bort noen skipar (gullski), et tiltak som ga 230 000 kroner. Pengene gikk til full finansiering av klubbvåpen i 22 klubber. Tidligere tilbød NSSF klubbene å bidra med 1000 kroner per rekruttvåpen, samt lån til utstyr. Denne ordningen opphørte fra 2004.

Kan vi så konkludere med at topp skaper bredde i skiskyting? Ja, de beste har bidratt til å skape bredde i skiskyting. Men gode internasjonale prestasjoner alene er ikke nok, også andre elementer spiller inn. Man kan faktisk spørre om kurven over aktive kunne ha gått enda brattere hvis Norges Skiskytterforbund hadde prioritert annerledes. I stedet for satsingen på landslagene kunne det ha vært brukt store ressurser på å utvikle klubbapparatet. Det ville muligens ha gitt bedre rekruttering på et tidligere tidspunkt.

Problemet ville ha vært finansieringen. Midt i 1990-årene fantes det ikke penger til slikt arbeid. Det er de store inntektene som toppidretten har skaffet, som har gjort det mulig å stimulere og sette i verk breddeaktiviteter. Mens man i mange særforbund krangler om at pengestrømmen snarere går oppover enn nedover, er det ingen tvil om at midlene går én vei i skiskyting – nedover til klubbnivået.

Samtidig er håpet at den bredden som nå bygges opp, skal gi nye topper. Aldri har så mange barn fått tilbud om og latt seg friste til å begynne med skiskyting, og aldri har Skiskytterforbundet hatt så mange og gode løpere på junior- og rekruttlandslagene.

Det er en balansegang hvor mye som skal brukes på topp, og hvor mye som skal brukes på bredde. Foran det neste skiskyttertinget, våren 2006, ligger det en viss spenning i hva man velger å prioritere. Skal det satses mer på bredden, eller skal toppidretten prioriteres like sterkt fremdeles? Her er Skiskytterforbundet i dag i den heldige situasjon at det ikke er snakk om enten – eller. Økonomien i forbundet er såpass god at man kan bruke mer penger på bredden uten at det går på bekostning av den kostnadskrevene toppidretten.

Men det er ikke sikkert at pilene fortsetter å peke rett opp. Da kan det bli større kamp om prioriteringene.